

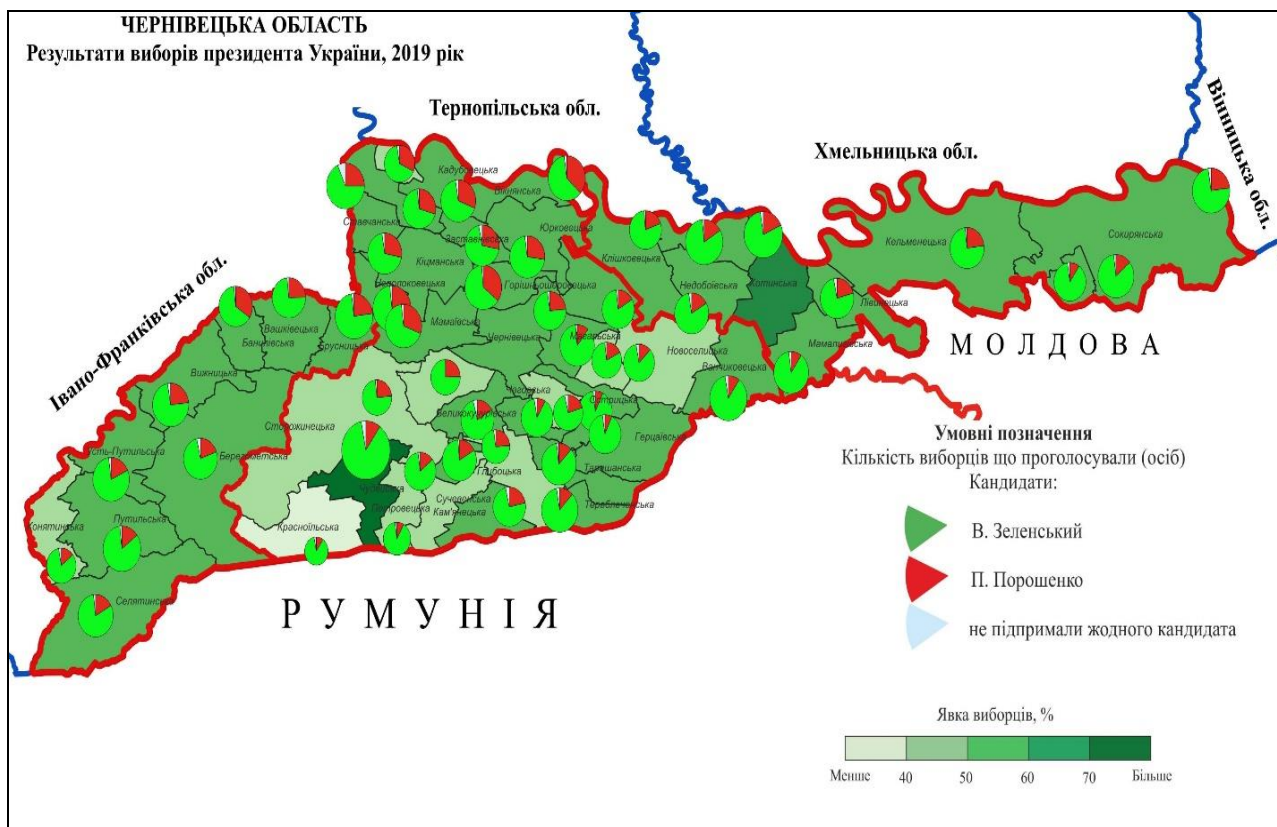

Рис. 4. Результати президентських виборів 2019 р.

Розглядаючи зміну відносин в електоральних процесах Чернівецької області протягом періоду незалежності з урахуванням всіх виборчих кампаній, можна припустити, що розподіл політичних пріоритетів серед місцевого населення не є стійким у часі. Варіативність політичної культури в області залежить від різноманітних факторів, таких як інтереси регіональних еліт, медійна конфігурація та потенціал інформаційних ресурсів, а також актуальні політичні процеси.

Список використаних джерел:

1. Авксентьев А. О. Диспропорційність як основна патологія виборчих систем: український контекст. «Гілея»: науковий вісник, збірник наукових праць. 2016. №1(104). С. 210-215.
2. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Львів: Літопис; ВЦ ЛНУ, 2006. 490 с.

ХАРКІВСЬКА АГЛОМЕРАЦІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Катерина КРАВЧЕНКО

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харків, Україна

Abstract. The article reveals the issues of modern challenges and post-war restoration of the Kharkiv agglomeration in the conditions of transformation.

Key words: agglomeration, Kharkiv, system, transformation.

Вступ. У умовах сучасних глобальних викликів, повномасштабного вторгнення та бойових дій міста та регіони України тією, чи іншою мірою зазнали деструктивного впливу. Здебільшого, рівень руйнувань корелює з територіальною наближеністю до лінії фронту, або

безпосереднім сусідством з країною-агресором росією. Харківська міська агломерація географічно знаходиться доволі близько до лінії фронту (відстань - близько 20 км.), регулярно зазнає ворожих обстрілів, і, після початку повномасштабного вторгнення опинилася перед необхідністю швидкої адаптації та функціональної трансформації. Фактично, місто Харків та Харківська агломерація актуалізували оборонну функцію, притаманну цим територіям історично. Значна частина інфраструктури міської агломерації, громадських просторів потерпає від деструктивного впливу, воєнних дій, що по-перше спростовує більшість існуючих стратегій і планів розвитку («Великий Харків», «Стратегія розвитку міста Харків до 2030 року», «Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки» та ін. [9, 10]) та вимагає розробки нових програм регіонального відновлення та розвитку на основі підходу стратегування в умовах невизначеності [8]. На нашу думку, найбільш обґрунтованим є використання синергетичного підходу до дослідження функціонування, можливостей відновлення та розвитку міської агломерації, та її визначення як функціональної підсистеми соціогеосистеми. Таким чином, можливим є встановлення здатності Харківської міської агломерації до відновлення та подальшого розвитку на основі аналізу багаторівневої системної взаємодії між ядром агломерації – містом Харків та полюсами росту міської агломерації, перерозподілу функціональних навантажень, та узгодженого управління на місцевому та регіональному рівні.

Метою дослідження є аналіз трансформації функцій Харківської агломерації в умовах війни та обґрунтування можливих сценаріїв відновлення на основі багаторівневої моделі функцій і стратегування в умовах невизначеності. Об'єктом дослідження є Харківська агломерація як функціональна складова соціогеосистеми, предметом дослідження – перспективи повоєнного відновлення Харківської агломерації в умовах невизначеності зовнішнього середовища. У дослідженні використано комплексний міждисциплінарний підхід на основі суспільно-географічного, синергетичного, системного та інформаційного наукових підходів з використанням просторового, багатовимірного аналізу та сценарного моделювання.

У наших попередніх роботах [5, 7] було здійснено спробу сценарного прогнозування тенденцій розвитку регіональної системи розселення Харківської області та визначено, що Харківська агломерація виступає потужним акумулюючим центром розвитку регіону. Проте, дослідження було виконано у довоєнний час, і потребує перегляду та деталізації.

Важливим вихідним положенням при розробці рекомендацій щодо відновлення Харківської агломерації є застосування підходу щодо стратегування в умовах невизначеності, що дозволяє враховувати нестабільність зовнішнього середовища та непередбачуваність політичних, економічних та екологічних чинників, а також неможливість повноцінного довгострокового прогнозування.

Основна частина. Харківська агломерація – друга за чисельністю населення та потужністю в Україні (після Київської). Навіть у воєнний час Харківська агломерація не втратила атрактивності, хоча в періоди загострення безпекової ситуації певна частина населення мігрує до більш безпечних регіонів, місто Харків є центром тяжіння для вимушених переселенців з тимчасово окупованих територій, або територій, де ведуться активні бойові дії. Така ситуація доводить, що місто та агломерація мають надважливе значення як для регіональної, так і для національної системи розселення.

У якості ключових принципів стратегування в умовах невизначеності для Харківської міської агломерації є сценарність – розробка альтернативних сценаріїв розвитку міської агломерації – позитивного, негативно та реалістичного, що враховують можливу динаміку безпекової ситуації, перспективи відновлення критичної інфраструктури, динаміку чисельності населення та міжнародну економічну підтримку [1, 3, 5, 6].

У аспекті пріоритетності варто зазначити необхідність акценту уваги на ключових просторових та функціональних елементах – полюсах росту та інтенсивності їх взаємозв'язків як вісей стійкості. Важливим аспектом є також системний підхід та розбудова не тільки горизонтальних, а й вертикальних взаємозв'язків між територіальними громадами,

адміністраціями тощо [4]. Важливим завданням також є перерозподіл функціонального навантаження між агломераційним центром та полюсами росту агломерації, що дозволяє підвищити адаптивність та гнучкість системи, її здатність до майбутнього відновлення.

Аналізуючи традиційні функції Харківської агломерації до та під час повномасштабного вторгнення, варто зазначити їх значну трансформацію у відповідь на виклики зовнішнього середовища (таблиця 1).

Таблиця 1

Трансформація функцій Харківської агломерації
(побудовано автором за даними [2, 6])

Функція	Довоєнний період	Функції під час війни	Динаміка
<i>Виробнича функція</i>	Провідна функція, міська агломерація - потужне індустріальне ядро	Скорочення, руйнування виробничих потужностей, релокація підприємств	Ослаблення ролі даної функції через примусову деіндустріалізацію в наслідок бойових дій
<i>Інклюзивно-сервісна функція</i>	Регіональний сервісний центр (надання освітніх, медичних та ін. послуг)	Переорієнтація на гуманітарні, медичні та адміністративні послуги, посилення організаційної ролі	Адаптація та трансформація відповідно до вимог часу
<i>Інтеграційна функція</i>	Висока транспортна та функціональна інтеграція населених пунктів агломерації	Порушення мобільності через руйнування інфраструктури, підсилення ролі функцій	Трансформація, переорієнтація на «вісі стійкості», підвищення ролі функції
<i>Адаптаційна функція</i>	Адаптація до умов наявних викликів, активізація з 2014 року.	Ключова функція: мобілізація ресурсів, стійкість	Значне посилення
<i>Управлінська функція</i>	Реалізація стратегічних програм розвитку. Низький рівень міжмуніципальної взаємодії	Втрата актуальності стратегій, адаптивне управління. Посилення взаємодії громад, горизонтальних зв'язків	Підвищення ролі функції, ускладнені умови її реалізації
<i>Культурно-ментальна</i>	Реалізована відповідно до наявних викликів, активізація з 2014 року.	Символ спротиву, стійкості, ідентичності	Значне посилення
<i>Інноваційно-креативна</i>	Активний розвиток ІТ, стартапів, креативних хабів	Часткова втрата, але збереження потенціалу з перспективами подальшого розвитку та ключової ролі у відновленні агломерації	Динамічне функціонування зі збереженням потенціалу до відновлення

Внаслідок воєнних дій Харківська агломерація зазнала суттєвих функціональних трансформацій, адже змінилася не лише структура геопросторових зв'язків, але й характер реалізації ключових функцій, що визначають життєздатність і вектори розвитку міської агломерації. Зокрема, *виробнича функція*, яка до повномасштабного вторгнення визначала індустріальну спеціалізацію агломерації, зазнала суттєвого ослаблення через фізичне руйнування промислових підприємств, скорочення зайнятості населення, релокацію виробничих потужностей до більш безпечних регіонів, тощо. *Інклюзивно-сервісна функція* реалізується завдяки адаптації до нових умов, проте після початку війни вона трансформувалася у напрямку гуманітарної, медичної, адміністративної підтримки населення, включаючи ВПО. Певною мірою ослабилась освітня функція через безпекову ситуацію. *Інтеграційна функція*, попри часткове руйнування транспортної інфраструктури, функціонують «вісі стійкості» між ядром і периферійними громадами, таким чином відбулось певне зміцнення горизонтальних зв'язків між

ядром та «полюсами росту» агломерації та регіону.

Адаптаційна функція, щоактивно проявила себе на початку війни у 2014 році (зокрема, Харківщина виступила приймаючим регіоном для ВПО з тимчасово окупованих територій), набула провідного значення серед комплексу функцій міської агломерації. Її посилення відображає зростання здатності системи до внутрішньої перебудови, мобілізації ресурсів та виживання у кризових обставинах. *Управлінська функція* посилилася завдяки необхідності спільного реагування місцевих громад на кризові ситуації, кооперуватись та взаємодіяти. Дана функція, яка у довоєнний час була реалізована через довгострокові стратегії розвитку потребує перегляду в новому контексті. Її актуалізація проявилася через перехід до кризового стратегування, локальних програм і адаптивного управління. Хоча умови її реалізації ускладнилися, сама функція стала ще більш значущою. *Культурно-ментальна функція* зазнала якісної трансформації, сьогодні Харківщина є символом супротиву, стійкості та національної ідентичності. Відбулася переоцінка ролі культурних об'єктів, архітектурної спадщини. *Інноваційно-креативна функція* виявила динамічність, зберігається потенціал до відновлення та подальшого розвитку – передусім на базі освітньо-наукового середовища, цифрових індустрій, громадських ініціатив, тощо.

Аналізуючи значні трансформації у функціях Харківської агломерації, її наявний інтегральний потенціал, розглянемо три орієнтовні сценарії відновлення Харківської агломерації в умовах невизначеності – реалістичний (адаптаційний), оптимістичний та песимістичний (таблиця 2).

Таблиця 2

Сценарії відновлення Харківської агломерації
(побудовано автором за даними [2, 5])

Ключові елементи	<i>Реалістичний (адаптаційний) сценарій</i>	<i>Оптимістичний сценарій</i>	<i>Песимістичний сценарій</i>
Вихідні умови реалізації сценаріїв	Припинення воєнних дій (в коротко/середньо-терміновій перспективі) адаптація завдяки перерозподілу функцій, розвитку полюсів росту та збереженню вісєй стійкості	Припинення воєнних дій (в короткотерміновій перспективі), швидке відновлення та зміцнення вісєй стійкості, масштабне відновлення модернізація, впровадження інновацій, залучення інвестицій	Затяжна війна, ослаблення традиційних функцій, фрагментація управління, ослаблення функціонування вісєй стійкості
Безпековий контекст	«Заморожений» конфлікт	Завершення активної фази війни, безпекові гарантії	Ескалація воєнних дій
Можливості щодо відновлення постраждалих територій	Часткове відновлення ядра, розвиток периферії	Швидка модернізація функціональних елементів агломерації	Відновлення фрагментарне, мінімальне або відсутнє
Домінуючі функції міської агломерації відповідно сценарію	Адаптаційна, управлінська, інтеграційна, інклюзивно-сервісна функція	Інноваційно-креативна, культурно-ментальна, управлінська, виробнича	Адаптаційна, інтеграційна, управлінська, культурно-ментальна
Результат	Функціонально збалансована, гнучка та адаптивна агломерація	Агломерація – лідер національного відновлення, успішна модель для інших міських агломерацій та міст	Втрата цілісності, поглиблення диспропорцій розвитку між ядром, полюсами росту та периферією, депопуляція

Запропоновані сценарії відновлення Харківської агломерації (реалістичний, песимістичний та оптимістичний) залежно від безпекових умов та домінуючих функцій дозволяють охарактеризувати перспективи та заходи щодо відновлення.

Оптимістичний сценарій передбачає формування нейтрального та безпечного зовнішнього середовища, що дозволить реалізувати інноваційний прорив: масштабну відбудову, активізацію інноваційно-креативної функції та відновлення виробничого потенціалу. У цьому випадку Харківська агломерація може перетворитися на флагман повоєнного відновлення та редевелопменту на якісно новій, інноваційній основі. *Песимістичний сценарій* окреслює ризики погіршення безпекової ситуації з супутньою ескалацією воєнних дій, подальшому ослабленню традиційних функцій, дефіциту ресурсів і ослабленню інтеграційних зв'язків. Такий сценарій є критично небажаним і потребує превентивних дій, зокрема – посилення оборонної функції, як модифікації адаптивної. У *реалістичному сценарії*, що вбачається найбільш імовірним у коротко- та середньостроковій перспективі, Харківська агломерація зберігає функціональну цілісність завдяки провадженню елементів поліцентризму у просторову структуру агломерації з акцентом на полюси росту та вісі стійкості. На нашу думку, реалістичний сценарій має бути покладений в основу стратегічного адаптивного планування відновлення Харкова, Харківської області та безпосередньо Харківської агломерації, з акцентом на гнучкість управління, зміцнення внутрішніх зв'язків, концентрацію ресурсів у полюсах росту агломерації та регіону.

Відповідно до реалістичного сценарію, важливим є впровадження комплексу заходів щодо відновлення Харківської агломерації:

- *розвиток полюсів росту* Харківської агломерації (міст Мерефа, Пісочин, Люботин, тощо), акцент – на вісях стійкості з метою забезпечення елементів поліцентричної просторової організації;

- *першочергове відновлення критичної інфраструктури* на засадах сталого розвитку та децентралізації, розбудова підземної інфраструктури та об'єктів подвійного призначення (мобільних укриттів, тощо);

- *координування відновлювальних робіт* у Харківській області, місті Харків, інших громад та територій;

- збереження та розвиток людського капіталу, забезпечення інклюзивності простору;

- підтримка функціонування вісей стійкості на основі інтенсивних взаємозв'язків між ядром агломерації, полюсами росту та периферійними громадами;

- збереження та підтримка розвитку інноваційного та креативного потенціалу як передумови відновлення та розвитку міської агломерації;

- інтеграція мешканців у процес відновлення в рамках культурних, гуманітарних та просвітницьких проєктів.

Висновки. Харківська агломерація є однією з найбільших урбанізованих територій в Україні, традиційно вирізняється потужним інтегральним потенціалом та рівнем розвитку. Втім, під час війни агломерація зазнала потужного деструктивного впливу стосовно не тільки фізичного руйнування інфраструктури, а й зміни усталених взаємозв'язків, динаміки виконуваних функцій, тощо. Аналіз динаміки функцій Харківської агломерації засвідчив суттєве ослаблення виробничої, та інтеграційної функцій, водночас як інноваційно-креативна, інклюзивно-сервісна, культурно-ментальна та управлінська функції набули стратегічного значення. Особливої ваги набула адаптаційна функція як основа життєздатності в умовах невизначеності.

Сценарне моделювання можливостей відновлення Харківської агломерації дозволив виділити на основі результатів попередніх досліджень та трансформації традиційних функцій під дією деструктивного впливу зовнішнього середовища три основні сценарії розвитку: оптимістичний, песимістичний та реалістичний. Кожен зі сценаріїв супроводжується переважанням певних функцій та ґрунтується на зміні балансу інтегрального потенціалу агломерації (знищення промислових підприємств, відтік

кваліфікованих кадрів, депопуляція тощо). Найбільш імовірним визначено реалістичний сценарій, що базується на підсиленні елементів поліцентричної просторової організації, розвитку полюсів росту та збереженні вісей стійкості міської агломерації. Відновлення Харківської агломерації має ґрунтуватись на принципах стратегування в умовах невизначеності, адже важливою є не лише стратегічна ціль, а і здатність системи адаптуватися до змін, функціонувати та трансформуватись відповідно до наявних викликів та змін зовнішнього середовища. Отже, результати дослідження мають як теоретичне, так і прикладне значення для формування стратегій відновлення та розвитку міських агломерацій, які зазнали впливу кризових чинників, зокрема – Харківської агломерації. Беззаперечно, визначення стратегічних векторів розвитку міської агломерації потребує подальшого детального вивчення, зокрема – в аспекті ролі підсистем, які формують її внутрішнє середовище, та рівнів впливу зовнішнього середовища, зокрема – для Харківської агломерації, як території апробації запропонованого методологічного інструментарію дослідження

Список використаних джерел:

1. Kravchenko, K. (2024). Research of urban agglomerations from the position of a synergetic approach. *Human Geography Journal*, 37, 111–129.
2. Kravchenko, K. (2024). Human-geographical research perspectives of urban agglomerations: Understanding sustainability in the context of adverse external impact. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 92, 77–92. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2024.92.77-92>
3. Kravchenko, K., Niemets, L., & Sehida, K. (2024). War consequences and prospects for post-war reconstruction (case of Ukrainian urban agglomerations). *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Geology. Geography. Ecology”*, 61, Article 16. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2024-61-16>
4. Niemets, K., Sehida, K., Niemets, L., Kravchenko, K., Kobylin, P., Telebienieva, I., & Kliuchko, L. (2022). Methodology of human-geographical researches: Contemporary approaches and methods. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Geology. Geography. Ecology”*, 56, 143–158.
5. Кравченко, К. О. (2018). Суспільно-географічні особливості формування та розвитку системи розселення Харківської області (дис. канд. геогр. наук, спец. 11.00.02). Харків.
6. Немець, К. А. (2005). Суспільно-географічні основи інформаційного розвитку соціогеосистем (дис. д-ра геогр. наук, спец. 11.00.02). Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
7. Немець, Л. М., Немець, К., Кравченко, К., Сегіда, К., Телебенева, С., & Ключко, Л. (2022). Інформаційно-синергетична складова суспільно-географічних досліджень у науковій спадщині Костянтина Немця. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Геологія. Географія. Екологія*, (57), 153–172.
8. Савчук В., Ковальов Д. (2024). Стратегування в умовах невизначеності. *Лабораторія*. – 206 с.
9. Стратегія розвитку міста Харків до 2030 року. Харківська міська рада [Електронний ресурс]. <https://www.city.kharkiv.ua/uk/index/strategya-rozvitku-xarkova.html>.
10. Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки. Харківська обласна державна адміністрація. [Електронний ресурс]. <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/Стратегія.pdf>.

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ НА ПРИКЛАДІ СЛАБОУРБАНІЗОВАНИХ ОБЛАСТЕЙ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Дмитрій КУКУРУДЗА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

Abstract. *The study analyzes the functionality of the healthcare system in small urban settlements of low-urbanized regions in Western Ukraine (specifically in Ternopil, Volyn, Zakarpattia, and Ivano-Frankivsk oblasts). The focus is placed on spatial, human resource, infrastructural, and socio-economic factors that influence the accessibility and quality of medical services in towns with populations of up to 50,000 residents. The article presents the results of a case analysis of three representative towns – Vynohradiv, Buchach, and Kamin-Kashyrskiy – as examples of different models of healthcare system load. It generalizes key issues such as the disproportionate distribution of medical facilities, shortage of qualified personnel, physical*